NOTE PE MARGINEA NATURII ADJECTIVULUI DIN PERSPECTIVA RELAȚIEI CU SUBSTANTIVUL, VERBUL ŞI ADVERBUL

Valerica SPORIŞ

Abstract

On se propose d'analyser la nature de l'adjectif dans la langue roumaine. Conformément aux critères logico-sémantiques et grammaticaux, mais aussi aux rapports de l'adjectif avec le nom, le verbe ou l'adverbe, nous essayons de mettre en relief les aspects suivants :

1. la nature spécifiquement adjectivale ;
2. la nature nominale de l'adjectif ;
3. la nature verbale de l'adjectif ;
4. la nature adjectivale du participe ;
5. la nature adjectivale de l'adverbe,

des aspects soutenus par les arguments sémantiques, morphologiques et syntaxiques .

Urmărind criteriile: *logico-semantic*, *morfologic* şi *sintactic*, precum şi relaţia adjectivului cu substantivul, verbul şi adverbul, vom demonstra natura clasei adjectivului, având ca punct de plecare articolul Gabrielei Pană Dindelegan: *Specificul gramatical şi logico-semantic al clasei adjectivului. Relaţia lui cu substantivul, verbul şi adverbul*[1].

I. Prezentăm, pentru început, **natura specific adjectivală**, susţinută de *considerente semantice* şi *gramaticale*:

a. Atribuirea unor însuşiri (calitative, cantitative, generale sau particulare, reale sau imaginare) obiectelor, denumite morfologic prin substantive, în procesul de *epiteză*[2]:

- *adecvată*:
  - *proprie* / *ornantă* (atribuirea unor însuşiri firești obiectului): *zăpadă albă*, *copil inteligent*;
  - *externă* / *individualizatoare* (atribuirea însuşirii prin transfer de la o clasă de obiecte la altă clasă de obiecte): *lacul somnoros*, *florile sfioase*;
- *neadecvată*:
  - *improprie* (incompatibilitate semantică între obiect şi însuşire): *cer verde*, *omăt trandafiriu*;
  - *internă* / *pleonastică* / *tautologică* (atribuirea aceleiaşi însuşiri obiectului care o exprimă întocmai): *om uman*.

Menţionăm că termenul *epiteză* trebuie înţeles aici în accepţiunea de *adăugare*, nu ca *paragogă*.

b. „Nedeterminarea" (calitatea adjectivului de *predicat*[3] *vag* / *nedeterminat*):

- asocierea obligatorie a adjectivului cu un substantiv: *fată înaltă*;
- dezambiguizarea contextuală a adjectivului prin substantiv: *fată înaltă* / *şcoală înaltă* / *voce înaltă* / *notă înaltă* / *frunte înaltă* / *înaltă tensiune* etc.

c. „Linearitatea" / „gradarea" (calitatea adjectivului de *predicat linear* / *gradabil*):

- utilizarea adjectivului în construcţii comparativ-graduale: *mai* (*puţin*) *înalt*, *cel mai* (*puţin*) *înalt*, *foarte înalt* etc.

BDD-A23718 © 2007 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:57:16 UTC)

II. Având în vedere relaţia de subordonare a adjectivului faţă de substantiv, vom prezenta **natura nominală a adjectivului**, susţinută de considerente morfologice (flexionare), sintactice (funcţionale) şi semantice.

1. *Considerente morfologice*:

a. Capacitatea adjectivului de a se declina – exprimarea categoriilor gramaticale specifice substantivului (gen, număr, caz) prin mărci formale identice la substantiv şi adjectiv (morfeme dependente: desinenţe, alternanţe fonetice): *fa**tă** înal**tă*** / *fe**te** înal**te*** / *unei* (*unor*) *fe**te** înal**te*** / *iubi**tă** fa**tă**!*. Marcarea este, în mare parte, dublă, *atomistică*.

Manifestând o relaţie de dependenţă faţă de substantiv, adjectivul se supune, prin acord, regulilor de declinare a regentului său, prezentând flexiune sintetică, analitică sau mixtă. Legătura de dependenţă unilaterală este, deci, marcată prin redundanţa indicilor gramaticali care realizează acordul, vorbindu-se în această situaţie despre un „mimetism morfologic”[4].

b. Remarcarea unor omonimii cazuale în flexiunea substantivului şi a adjectivului:

- masculin:
  - N-Ac, sing.: *pom **Ø** înalt **Ø*** = G-D, sing.: (*unui*) *pom **Ø** înalt **Ø***;
  - N-Ac, pl.: *pom**i** înal**ţi*** = G-D, pl.: (*unor*) *pom**i** înal**ţi***;
- feminin:
  - N-Ac, sing.: *fat**ă** frumoas**ă*** = V, sing.: *fat**ă** frumoas**ă**!*;
  - N-Ac, pl.: *fe**te** frumoas**e*** = G-D, sing.: (*unei*) *fe**te** frumoas**e*** = G-D, pl.: (*unor*) *fe**te** frumoas**e*** = V, pl.: *fe**te** frumoas**e**!*.

Identificarea corectă a cazurilor în situaţia existenţei unor omonimii de acest tip se realizează prin stabilirea vecinătăţilor şi a funcţiilor sintactice, uneori şi prin intonaţie sau grafie: *O **prietenă dragă** m-a vizitat aseară.* (N) / *Am o **prietenă dragă**.* (Ac) / ***Prietenă dragă**, hai să facem o pauză*! (V).

c. Articularea adjectivului, în antepunere, cu morfem de „determinare minimală” / articol hotărât enclitic, asemenea substantivului articulat, în aceeaşi poziţie: *pom**ul** înalt* / *înalt**ul** pom*; *fat**a** înaltă* / *înalt**a** fată*. „Determinarea minimală” este exprimată o singură dată.

d. Capacitatea adjectivului de a primi un clitic pronominal doar formal, deoarece din punct de vedere gramatical şi semantic acesta aparţine substantivului: *trista-**mi** existenţă*.

e. Posibilitatea realizării conversiunii:

Prin transpoziţie lexico-gramaticală, substantivul şi adjectivul îşi pot împrumuta cu uşurinţă caracteristicile morfologice şi sintactice: „numai *albastrul* călătoreşte. / Iată până unde poate ajunge / *albastrul* treaz” (Nichita Stănescu, *A treia elegie*); „Porumbii *prooroci* îşi scaldă / aripile înnegrite de funingine / în ploile de sus.” (Lucian Blaga, *Semne*); „Saci cu pâine, sudoare, ţigări / şi tăcerea complice şi *târfă*.” (Mircea Dinescu, *Dodeskaden*).

2. *Considerente sintactice*:

a. Prezenţa adjectivului alături de substantivul-regent în structura grupului nominal (GN), existent ca „un ansamblu informaţional coerent”[5]: *pom înalt*, *fată înaltă*.

Organizarea internă a GN presupune o anume selecţie a componentelor, o compatibilitate semantică, morfologică şi sintactică a termenilor.

b. Posibilitatea adjectivului, asemenea substantivului, de a fi generator de grup sintactic (GAdj), implicând deseori o diferenţiere semantică: *om vrednic* (~ *harnic*) / ***vrednic** de …* (*demn de…*).

c. Ocuparea unor poziţii sintactice comune:

- nume predicativ: *Ea este **o fată** înaltă.* / *Ea este **înaltă**.*;
- element predicativ suplimentar: *O ştiu **fată** înaltă.* / *O ştiu **înaltă**.*

d. Existenţa unor structuri sintactice sinonimice:

- *a fi* + adjectiv: *Fata **este înaltă** de 1,80 m.* ~ *a avea* + substantiv derivat din adjectiv: *Fata **are înălţimea** de 1,80 m.*

BDD-A23718 © 2007 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:57:16 UTC)

3. *Considerente semantice*:

a. Deşi articolul hotărât enclitic intră în structura variabilă a adjectivului, în construcţii cu topică inversă (când adjectivul precedă substantivul), acesta rămâne „semn al determinării substantivului (sau a sintagmei nominale în ansamblu)”[6]. În sintagme, de tipul: *frumosu**l** copil*, *frumoas**a** copilă*, articolul hotărât are „ca suport fonetic adjectivul, dar ca suport semantic, substantivul (…).”[7], deoarece individualizarea priveşte obiectul-substantiv, nu însuşirea exprimată de determinantul adjectival.

b. Prezenţa aceloraşi sufixe diminutivale şi augmentative la substantiv şi adjectiv: *băieţ**el** / mărunţ**el**, făt**uţă** / înălt**uţă**; băieţ**oi** / gre**oi**, măs**oaie** / gre**oaie***.

Similitudinile de ordin morfologic (flexionar) au permis includerea adjectivului, alături de substantiv, în clasa flexiunii nominale. Specificul semantic (majoritatea adjectivelor exprimă calităţi, în timp ce majoritatea substantivelor desemnează obiecte) şi comportamentul discursiv (în enunţ, adjectivul trebuie raportat la substantivul-obiect) deosebesc adjectivul de substantiv.

III. Dacă în cazul naturii nominale a adjectivului predomină perspectiva morfologică, **natura verbală a adjectivului** se sprijină mai mult pe considerente sintactice.

1. *Considerente sintactice*:

a. Posibilitatea adjectivului, asemenea verbului, de a fi generator de grup sintactic (GAdj), asociindu-şi adjuncţi: *foloseşte oamenilor* / ***folositor** oamenilor*.

Adjectivele de proveniență verbală (în cea mai mare parte, participială) prezintă o capacitate mărită de a primi adjuncţi: *depinde de medicamente* / ***dependent** de medicamente*.

b. Remarcarea sinonimiei sintactice:

- impunerea unor restricţii de ordin formal complementului: *a biruit **la** Călugăreni* / *biruitor **la** Călugăreni*; *a se asemăna **cuiva*** / *asemănător **cuiva***;

- posibilitatea de a primi complemente propoziţionale prin utilizarea aceluiaşi tip de conective: *poate **să** reuşească* / *capabilă **să** reuşească*;

- prezenţa aceluiaşi tip de determinanţi – verbe la moduri nepersonale: *doreşte **a studia*** / *dornic* (***de***) ***a studia***.

c. Ocurenţa în construcţii reciproce: *se dedică unii altora* / *devotaţi unii altora*.

d. Pasivizarea participiilor: *vila a fost **construită** de … / vila **construită** de….*

e. Capacitatea de a primi determinanţi spaţio-temporali: *nu se vindecă **nicicând** / **nicicând** vindecabil*.

f. Acceptarea modalizării: *se mulţumeşte **pe deplin*** / *mulţumită **pe deplin***.

g. Capacitatea de a apărea în enunţ ca element de „tematizare forte”: *De observat, am observat multe.* / ***De atent**, am fost atent … .*

2. *Considerente morfologice*:

a. Existenţa subclasei adjectivelor de proveniență verbală:

- adjective participiale: „(…) era *tulburată, încurcată, alarmată, moleşită*, fără voinţă.” (Garabet Ibrăileanu, *Adela*);

- adjective gerunziale: „Mi-am lungit privirea lungă, / foarte ruptă, *sângerândă*, / foarte neagră, pururi blândă, / *ocolindă* şi *plângândă*. / Dreaptă, totuşi *tremurândă*…” (Nichita Stănescu, *Măiastră*).

Faptul că modurile nepersonale sunt lipsite de categoria persoanei permite transformarea facilă a verbelor de acest tip în alte părţi de vorbire. De cele mai multe ori, adjectivul propriu-zis are sens static, în timp ce gerunziul acordat valorifică sensul verbal dinamic şi durativ pe care îl are la origine, iar participiul adjectival păstrează o fărâmă din sensul dinamic, procesual al participiului verbal.

b. Prezenţa indicilor de negaţie: ***nu** este cinstită* / ***nu*** (*prea*) *cinstită*.

BDD-A23718 © 2007 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:57:16 UTC)

IV. Natura adjectivală a participiului este mai relevantă şi mai consistentă decât **natura participială a adjectivului**, şi acest fapt se demonstrează prin considerente de ordin gramatical.

1. *Considerente morfologice*:

a. Acordul adjectivului participial (gen, număr şi caz) cu regentul nominal: *ţevil**e** ruginit**e***.

b. Exprimarea comparaţiei şi a intensităţii: *mai* (*puţin*) *ruginite*, *foarte ruginite* etc.

c. Posibilitatea derivării cu prefix de negaţie, asemenea adjectivului prototipic: ***ne**ruginit*.

d. Realizarea transferului lexico-gramatical:

- adverbializarea participiilor, realizată prin intermediul naturii adjectivale: „Şi *uscat* foşni mătasa de podele, între glastre" (Mihai Eminescu, *Scrisoarea IV*);

- substantiv(iz)area participiilor: „Tot *păţitu*-i priceput." (proverb); *Rănitul* a sosit tardiv la spital.

Prin articulare, forma participială se transformă în substantiv, trecând prin faza adjectivală. Este exprimată, astfel, nu acţiunea, ci starea rezultată în urma acţiunii.

2. *Considerente sintactice*:

a. Ocuparea unor poziţii sintactice proprii adjectivului:

- atribut adjectival: *A întâlnit-o pe femeia **iubită***.;

- nume predicativ: *Plimbarea este **plăcută***.;

- element predicativ suplimentar: *O simt **plăcută***.

V. Deoarece adverbul se aseamănă cu adjectivul (adjectivul prezintă „note"[8] ale noţiunii, adverbul exprimă „note ale notelor"[9]), vom semnala **natura adjectivală a adverbului**, susţinută de considerente gramaticale şi semantice.

1. *Considerente gramaticale*:

a. Exprimarea comparaţiei şi a intensităţii (categorii gramaticale specifice adjectivului, caracterizându-se atât prin formă, cât şi prin conţinut): *băiat **mai frumos*** / *scrie **mai frumos***.

b. Posibilitatea derivării cu prefix de negaţie, asemenea adjectivului prototipic: *răspuns **in**corect* / *răspunde **in**corect*.

c. Realizarea conversiunii:

- adverbializarea adjectivului: „Ningea *bogat*, şi *trist* ningea; era târziu / (…) / Iar la clavir o brună despletită / Cânta (…) / Şi *trist* cânta, gemând între făclii." (George Bacovia, *Marş funebru*).

Unele adjective, de tipul: *straşnic, admirabil, extraordinar, uimitor, putred, ucigător, nemărginit, grozav, cumplit, amarnic* etc. devin adverbe-morfeme semidependente de redare a *superlativului hiperbolic*: „Las` să mă uit în ochii-ţi *ucizător de dulci*. (…)" (Mihai Eminescu, *Strigoii*).

2. *Considerente semantice*:

a. Omonimie formală şi asemănare de conţinut (evaluativ) – există cuvinte care pot fi fie adjective (calificative), fie adverbe (de mod), deoarece pot exprima caracteristica obiectului, dar şi a acţiunii: *greu, domol, corect, urât, tainic* etc.

* * *

Faptele lingvistice prezentate au vizat subsistemele structurii gramaticale: morfologic şi sintactic, dar şi dimensiunea semantică, deoarece, generalizând, *cuvântul* reprezintă o unitate lexical-semantică, morfologică şi sintactică, în acelaşi timp.

BDD-A23718 © 2007 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:57:16 UTC)

NOTE:

[1] Gabriela Pană Dindelegan, *Specificul gramatical şi logico-semantic al clasei adjectivului. Relaţia lui cu substantivul, verbul şi adverbul*, în *Studii şi cercetări lingvistice*, XLII, nr.1-2, Bucureşti, 1991, p. 3-18.
[2] Ştefan Găitănaru, *Gramatica actuală a limbii române. Morfologia*, [Piteşti], Editura Tempora, 1998, p. 78-79; Mihaela Găitănaru, *Adjectivul în limba română*, Piteşti, Editura Universităţii, 2002, p. 6-7.

[3] Conceptul de *predicat* apare aici (pct. **I**. **b, c**) în accepţia logico-semantică, nu sintactică.
[4] Mihaela Găitănaru, *op. cit.*, p. 77.
[5] *Gramatica limbii române*, *I*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005, p. 33.
[6] Dumitru Irimia, *Gramatica limbii române*, Iaşi, Editura Polirom, 1997, p. 81.
[7] Gabriela Pană Dindelegan, *Elemente de gramatică. Dificultăţi, controverse, noi interpretări*, Bucureşti, Editura Humanitas Educational, 2003, p. 32.
[8] D. D. Draşoveanu, *Teze şi antiteze în sintaxa limbii române*, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 1997, p. 22.
[9] Dumitru Nica, *Teoria părţilor de vorbire. Cu aplicaţii la adverb*, Iaşi, Editura Junimea, 1988, p. 85, 163 (cf. G. Ivănescu).

BDD-A23718 © 2007 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:57:16 UTC)